

A cigány kultúra néprajzi és történeti kutatása a Kárpát-medencében

Konferencia Bódi Zsuzsanna emlékére

(Gödöllő, 2009. február 18–20.)

„Szakunk elsődleges feladata továbbra is a Kárpát-medencében élő cigányság népi kultúrájának, társadalmi és nyelvi tagozódásának, mentalitásának minél alaposabb leírása, minél részletesebb dokumentálása.... ...A mostani konferencia is bizonyítja, hogy időnként össze kell találkozni a különböző szakirányokban, műhelyekben dolgozó kutatóknak, a jövőben rendszeresíteni kell ezeket a találkozókat.”¹

Ezekkel a szavakkal zárta be Paládi-Kovács Attila az MTA Néprajzi Kutatóintézete 1993. szeptember 17–18-án Budapesten rendezett *Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században* című konferenciáját. Akkor is, korábban is, és később is a cigány kultúra kutatásával foglalkozó konferenciák, valamint az előadásokból született tanulmánykötetek egyik motorja Bódi Zsuzsanna volt. 2009-ben a tulajdonképpen e sorba illeszkedő tanácskozást a szervezők (a Magyar Néprajzi Társaság és a gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara) sajnos már csak a 2007-ben elhunyt Bódi Zsuzsanna emlékének tudták szentelni.

Paládi-Kovács Attila több mint egy évtizede megfogalmazott szavai ma is érvényesek, noha az azóta eltelt időben tudományszakunk mérföldköveknek számító eredményekkel is gazdagodott. Többek között éppen a gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara szervezeti keretei között létező, Nagy Pál nevével fémjelzett ciganológiai/romológiai gyűjteménnyel. Ez a páratlan könyv- és periodikatár, sajtóanyag- és dokumentumgyűjtemény is indokolta, hogy a konferencia helyszíne a gödöllői egyetem legyen.

A február 18-án, délután kezdődő tanácskozás első egységében Villányi László, a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának dékánja és Paládi-Kovács Attila, a Magyar Néprajzi Társaság elnökének köszöntője után Kállai Katalin, az OKM Esélyegyenlőségi Főosztályának előadója nyitotta meg a tanácskozást. Bódi Zsuzsannára, munkásságára és kutatásainak szerepére Eperjessy Ernő a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya nevében emlékezett. Végül Deáky Zita könyvújdonságot mutatott be. Egészen friss kiadványnak számít Augustini ab Hortis Sámuel *A Cigányok Magyarországon...* című, 1775-ben megjelent munkájának – szlovákra már korábban is, ám ezúttal – magyarra fordított változata.²

A délután második egységét Pozsony Ferenc előadása nyitotta, „Sátorosok Erdélyben” címmel. Kovalcsik Katalin legfrissebb kutatási eredményeiről számolt be, amelyek egy dunántúli beás lakodalom, a benne felbukkanó, magyar, sváb, cigány (vagy azoknak tartott) zenei jellegzetességek elemzésére épülnek. A délután harmadik blokkja Kőnczei Csongor előadásával indult, aki a sokat, mégsem eleget kutatott kalotaszegi zenészekkel, a közönség szempontjából nevesítést nem igénylő, épp ezért nevenincs muzsikusoknak titulált zenészekkel foglalkozott. Kinda István háromszéki és erdővidéki cigányok életmódjáról, mesterségéről, annak tágabb közösségbe épüléséről szólt. Agócs Attila a gömöri romung-

1 Paládi-Kovács Attila: Zárszó. In Bódi Zsuzsanna közrem. szerk.: Barna Gábor: *Cigány néprajzi tanulmányok 1. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században*. Salgótarján: Mikszáth Kiadó 1993, 264 p.

2 Augustini ab Hortis Sámuel: *A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775–1776)*. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Deáky Zita – Nagy Pál. Sorozatszerkesztő. Ujváry Zoltán. Budapest–Gödöllő 2009 /A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára 12./

rók meséi kapcsán vetette fel, lehet-e egyáltalán romungrónak nevezni a szlovákul (is) beszélő cigányokat, továbbá azt a saját kutatásaival megalapozott nézetét, miszerint a mai szlovák-magyar nyelvhatár mentén is kitapintható, hogy a szlovák környezetű cigány mesélők a szlovák, a magyar környezetűek a magyar mesekincshez igazodnak repertoárjukkal. Agócs Gergely hangszeres népzenei bemutatója után a nap záró előadását Pusko Gábor tartotta. Saját tornaljai kutatásai alapján mutatta be a virrasztó cigány családokban és nagyobb közösségekben betöltött szerepét – külön figyelemmel az e szerepben bekövetkezett változásokra.

Február 19-én az előadások 4 egységben hangzottak el. Bana József volt az első, aki elemezhető levéltári forrásokat szóllaltatott meg Gyórból, különösen a Győr Város Magánokiratai között fellelhető ún. cigány esküt, valamint a vajda kinevezési okmányát. Kardos Ferenc egy Zala megyére vonatkozó, szintén levéltári anyagból készült forráskiadvány felhasználhatóságát elemezte előadásában. A második szakaszban Nagy Pál, az egyetem romológiai gyűjteményének kezelője a beások és oláhok lehetséges definiálásáról szólt. Felhívta a figyelmet arra, hogy ők sem képeznek egységes csoportot, mint ahogy azok a közösségek sem, amelyek mellett – legtöbbször valóban teknővájókként – éltek, élnek. Landauer Attila nyelvészeti – történeti előadásában a ticsánokról, főleg megnevezésükről szólt. Mészáros Ádám előadásában – a történeti előzmények helyi áttekintése után – a barcsi beásokról elmondta, hogy mai fiatal nemzedékeik már a magyart tartják anyanyelvüknek, tulajdonképpen most zajlik a nyelvváltás. Katona Csaba egy konkrét személyről, a 19. század végi balatoni, főleg balatonfüredi fürdővendégek kedvencéről, Farkas Miksáról, zenéjének idegenforgalmi jelentőségéről szólt. Az aznapi záró blokkban három előadás hangzott el. Gerhard Baumgartner megrázó képet festett a burgenlandi cigányok történetéről, Binder Mátyás a roma nemzeti kultúra megteremtésének szándékáról és eszközeiről beszélt, Perger Gyula pedig győri roma családtörténeteken vezette végig a konferencia közönségét, amelyek kapcsán az asszimiláció és az identitás problémakörét világította meg. A napot filmvetítés zárta a készítő, Tari János magyarázataival. A cigány kultúra jelen kérdései köré szerkesztett utolsó napi előadások két egységbe rendeződtek. Bakó Boglárka egy erdélyi (Kovászna megyei) cigány közösség mai életében végzett mélyfúrást, egy konfliktushelyzet elemzéséből bontotta ki a közösség, benne cigányok és nem cigányok belső erőviszonyait. Peti Lehel egy vegyes népességű (román, magyar, cigány, szász), mintegy 700 fős településen vizsgálta meg és értelmezte a látható és láthatatlan, mégis létező különbségeket, az elhatárolódás jelzett és nem jelzett helyzeteit. Fosztó László a roma közösségeket az újak számító vallási mozgalmak szemszögéből elemezte, megkülönböztetve az egyházak hozzáállásának két alaptípusát, a kulturálisan érzékeny és a kulturálisan „vak” viszonyulást. A szünet utáni, utolsó egységben három előadás kapott helyet. A teljes magyarországi cigány népesség viszonylatában, a rá vonatkozó kutatási eredmények fényében kereste a választ Szuhay Péter arra a kérdésre, milyen elemekből tevődik össze a mai társadalom cigányképe, illetve azok milyen csatornákon keresztül fejtik ki hatásukat. Előadásában törvényszerűen nyitva maradt az a kérdés, mi az, ami a napjainkban fel-felmerülő cigány/roma kérdések kapcsán megnyilatkozó szakértőket és nem szakértőket a megszólalás jogához juttatja. Gecse Annabella előadása a baracai cigányok sajátos, a nem cigányokkal való együttélés több évtizedes múltjával összefüggő viszonyait taglalta. Tolnayné Jakabfi Edina egy baranyai község, Old példáját elemezte. Az esettanulmány a csak nagyon érzékeny kutatói hozzáállással elérhető eredmények és megfigyelések lebilincselő összegzése volt.

Zárszavában Paládi-Kovács Attila irányvonalak mentén összegezte a konferencia előadásait és bizakodásának adott hangot a tekintetben, hogy az elhangzottak hamarosan tanulmánykötet formájában is napvilágot látnak.

Gecse Annabella